

НООСФЕРНЕ ТОВАРИСТВО ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ СУБ'ЄКТ ПЛАНЕТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДСТВА У ГАЛУЗІ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЇ

Рибалка В.В., доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник Українського науково-методичного Центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України.

Презентована у назві проблема має свої витoki у поглядах Л.С.Рубінштейна [3], В.І.Вернадського [1; 3], у працях В.О.Татенка [4; 5] і поставлена з нових цивілізаційних позицій у роботі С.І.Пирожкова і Н.В.Хамітова [2]. Метою дослідження є охарактеризувати ідейну світоглядну основу планетарної діяльності ноосферного товариства як цивілізаційного суб'єкта, що сформульована у загальній формі В.І.Вернадським та його послідовниками, в тому числі і співробітниками Лабораторії з вивчення і розроблення гуманітарних ідей академіка В.І.Вернадського, що працює у тісному контакті з Комісією з вивчення наукової спадщини академіка В.І.Вернадського НАН України [1]. Розглянемо лише деякі з цих світоглядних ноосферних ідей у вказаному контексті.

У природничо-наукових, філософських і наукознавчих працях В.І.Вернадського сформульовано парадигмальні ідеї, значення яких для розвитку сучасної науки і освіти, як двигунів цивілізації у ХХІ столітті, невпинно зростає. Ключове місце серед них займають наступні принципи думки.

Це передусім ідея наукової реальності, що включає космос, планету Земля, мікросвіт, з її просторово-часовою, матеріальною, енергетичною та інформаційною організацією. Ця ідея потребує формування нового ноосферного мислення у кожної людини, частина з яких вже втілюється через екологічне мислення сучасних науковців та інженерів.

Положення про симетрію та асиметрію в космій матерії та дисиметрію у живій речовині, правизну і лівизну як вияв діалектики природи і життя у різних його формах. Це положення детермінує подальший розвиток діалектичного, системного, синергетичного інтелекту.

Думки В.І.Вернадського про початок, розвиток і вічність життя на планеті Земля в ході еволюції живої речовини та створення біосфери. Ця ідея детермінує подальший розвиток геронтології, іммутології на засадах впровадження нових генетикоінженерних технологій.

Ідея про неперервний перехід сфери життя, біосфери, у новий стан – сферу розуму, ноосферу, нообіосферу – завдяки науковій думці та підпорядкованій їй організованій культурній трудовій діяльності людства, через що невпинно покращується якість життя людства і кожної людини.

Розуміння В.І.Вернадським ноосфери саме як розумової сфери людства, її структури та функцій, впливу нового ноосферного інтелекту на розвиток сучасного життя, освіти, науки та виробництва.

Уявлення про особистість, її цінність та визначальну роль в еволюції життя, історичному та духовному розвитку людства, про особистість вченого і соборну особистість всесвітнього наукового товариства, як суб'єкта наукової творчості у планетарному масштабі в ході перетворення біосфери в ноосферу. Для характеристики сучасної ноосферної людини слухним є уведення О.А.Базалюком поняття планетарно-космічної особистості.

Думки В.І.Вернадського про наукові проблеми, розв'язання яких потребує розвитку адекватного ноосферного інтелекту, планетарної наукової та технічної творчості соборної особистості вчених в ході створення ноосферної картини світу та здійснення переходу на її основі від біосфери до ноосфери, нообіосфери. Розум людини, наукова думка і вільна творча праця вченого, наукового та інженерного товариства є планетарно-космічне явище і геологічна сила цивілізації.

Це світоглядна ідея П.Т. де Шардена, послідовника В.І.Вернадського, про рефлексію як принципову родову ознаку людини, особистості, людства та розвитку й функціонування людської цивілізації. Саме ієрархічна рефлексія планетарного масштабу забезпечує перехід від переджиття до життя та понаджиття усієї цивілізації.

Проблема війни і миру у ноосферному вимірі, що вимагає для домінування стійкого миру особливої ноосферної етики, ноогуманізму – на основі духовних цінностей, відповідальності, добра, краси та істини в умовах чесної наукової і цивілізаційної комунікації та сучасного мультиперсонального діалогу між людьми та їх взаємодії з різними формами штучного інтелекту.

Ідея про народ, який неперервно вчиться, пізнає та перетворює світ у процесі переходу від біосфери до ноосфери – на основі демократичної організації цивілізації та всесвітнього громадянського і наукового товариства.

Положення про єдність стратегії природи і стратегії людства при ноосферній перебудові планети та цивілізації на основі світоглядно обґрунтованого проекту неперервного поступу людства до ноосфери.

Цьому має сприяти сучасна ноосферна особистість саме як суб'єкту, активного учасника, творця власної долі і суб'єкта творення ноосферної цивілізації.

В останньому пункті можуть бути враховані суб'єктно-діяльнісний підхід С.Л.Рубінштейна, суб'єктно-вчинковий підхід В.О.Татенка [4; 5], особистісно-суб'єктний підхід В.В.Рибалки, за якими людина і людство розглядаються як автор, хазяїн, власне як суб'єкт творчої самодіяльності, з чим мають бути узгоджені сучасні ринкові форми і технології економічної та екологічної діяльності людини.

Зіставлення наведених вище поглядів між собою дозволяє виявити певну особливість ноосферного світогляду В.І.Вернадського, що виражається в обов'язковому включенні в його склад як природничо-наукових, науково-технічних, так і гуманітарних ідей у збалансованому, майже паритетному співвідношенні, що особливо важливо для долання некротичних тенденцій, які притаманні людській цивілізації. Останні історично виявилися у першій та

другій світовій війнах. На жаль, війна і мир неперервно або почергово охоплюють цивілізаційний процес людства і в нинішньому ХХІ столітті, ставлячи його на межу термоядерного та екологічного знищення. Тому таким необхідним є застосування гуманітарних запобіжників світових, геополітичних криз цивілізації у вигляді таких складових ноосферного світогляду, як ноогуманізм, демократія, відповідальність вченого, оптимістична стратегія розвитку особистості і цивілізації як феномену ноосфери майбутнього [1; 2; 3].

Цьому відповідають оптимістичні погляди сучасних філософів С.І.Пирожкова і Н.В.Хамітова на перспективи розвитку суб'єктності ноосферної цивілізації в Україні у ХХІ столітті [2]. Шлях до цивілізаційної суб'єктності пролягає, на їх погляд, через усебічне дослідження феномену ноосферної цивілізації в контексті метаантропологічного потенціалізму, через інтерпретацію поняття «ноосфера» в його запереченнях та гуманістичних відповідях на численні запитання, через розробку гідного проєкту побудови ноосферної цивілізації як засобу подолання геополітичних, військових, екологічних та гуманітарних криз людства. Роль представників гуманітарних наук, таких як філософія, психологія та педагогіка в цих умовах важко переоцінити.

Література:

- 1.Ноосфера Вернадського, сучасна освіта і наука: під час випробувань і надалі: колективна монографія / До 161-річчя від дня народження В.І.Вернадського: за загал. ред В.В.Рибалки: Київ–Кременчук: Вид-во «НОВАБУК», 2024. Т. 4. 534 с.
- 2.Пирожков С.І., Хамітов Н.В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наукова думка, 2020. 267 с.
- 3.Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: Навчальний посібник. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. 575 с.
- 4.Татенко В.О. Соціальна психологія впливу: Монографія. Київ: Міленіум, 2008. 216 с.
- 5.Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретико-методологічні проблеми: навчальний посібник. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 208 с.